

**LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCINIO TEISMO TEISĖJOS RAMUTES
RUŠKYTĖS ATSKIROJI NUOMONĖ**

Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ konstitucinės justicijos byloje Nr. 21/2008

2011 m. spalio 3 d.

Vilnius

Negaliu sutikti su Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ išdėstyta Konstitucinio Teismo teisėjų daugumos nuomone, kad „Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 69-2624) tiek, kiek juo patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos 1.6 punkto nuostatose yra įtvirtintos tik santuokos pagrindu sukurtos (buvusios sukurtos) darnios šeimos, daugiavaikės šeimos, išplėstinės šeimos, krizę išgyvenančios šeimos, nepilnos šeimos, socialinės rizikos šeimos ir šeimos sąvokos, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2 dalims“, **dėl toliau nurodytų priežasčių:**

Konstitucinio Teismo pateikti samprotavimai nėra konstituciškai pagrįstai argumentuoti, kartais jie vienas kitam prieštarauja.

1. Konstitucinis Teismas, mano nuomone, netinkamai išaiškino Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalyje vartojamą sąvoką „šeima“, visiškai neaiškino 38 straipsnio 2 dalies turinio.

Viena vertus, Konstitucinis Teismas iš 38 straipsnio 1 dalies nuostatų („šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“) kildina *inter alia* valstybės pareigą įstatymais ir kitais teisės aktais taip sureguliuoti šeimos santykius, kad nebūtų sudaroma prielaidų diskriminuoti šeimos *santykių dalyvių* - santuokos neįregistravusių bendrai gyvenančių vyro ir moters, *ju vaikų (ivaikių)*, vieno iš tėvų, auginančio vaiką (ivaiki) (žr. motyvuojuojamosios dalies II skyriaus 15.2 punktą).

Mano nuomone, Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalyje yra nubrėžta šeimos paskirtis ir jos reikšmė: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“ - taigi iškelta pačios šeimos svarba, o ne šeimos santykių *dalyvių* apsauga ir globa. Mano nuomone, šeimos, motinystės, tėvystės, vaikystės apsauga ir globa užtikrina Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalis, kurioje *expressis verbis* įtvirtinta: „Valstybė saugo ir globoja šeimą, *motinystę, tėvystę ir vaikystę.*“ Taigi būtent Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje yra įvardyti keturi savarankiški (laikantis Konstitucinio Teismo terminijos) *institutai*: šeima, motinystė, tėvystė ir vaikystė. Todėl akivaizdu, kad pirmiausia pagal Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalį, o ne pagal 38 straipsnio 1 dalį valstybė turi saugoti ir globoti ne tik šeimą, bet ir visus vaikus, augančius tik su vienu tėvu ar mama, taip pat vaikus,

augančius globos įstaigose, kurie net nežino savo tėvų. Priešingu atveju, valstybės pareigą globoti ir saugoti vaikus kildinant iš Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalies „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“, Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalis būtų beprasmė. Be to, augantys vaikų namuose vaikai, jei, pasak Konstitucinio Teismo, valstybės pareiga juos globoti ir saugoti kyla iš Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalies, iš viso tokios apsaugos neturėtų, nes jie pagal Konstitucinio Teismo suformuluotą šeimos sampratą neauga nei su vienu iš tėvų, nei su bendrai gyvenančiu vyru ir moterimi.

Kita vertus, Konstitucinis Teismas konstatuoja Konceptijos 1.6 punkto prieštaravimą (žr. motyvuojamosios dalies IV skyriaus 14 punkto 2 pastraipą) ne tik Konstitucijos 38 straipsnio 1 daliai, bet ir 38 straipsnio 2 daliai, prieš tai doktrininėje dalyje visiškai nepaaiškinęs, koks yra 38 straipsnio 2 dalies turinys.

2. Viena vertus, Konstitucinis Teismas pagrįstai teigia, kad Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalies nuostatos (38 straipsnio 1 nuostata „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“) aiškintinos atsižvelgiant į kitas šio Konstitucijos straipsnio nuostatas, *inter alia* 2 dalį, kurioje nustatyta, kad valstybė saugo ir globoja šeimą *motinystę, tėvystę ir vaikystę*, į 3 dalį, kurioje nustatyta, kad santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters susitarimu, taip pat į 5 dalį, kurioje nustatyta, kad *sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios*, bei pažymi, jog „tai, kad santuokos ir šeimos institutai yra įtvirtinti tame pačiame Konstitucijos 38 straipsnyje, rodo neatsiejamą ir neginčijamą santuokos ir šeimos ryšį“.

Kita vertus, Konstitucinis Teismas, *nesiremdamas* anksčiau savo paties nurodytomis Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalies (valstybė saugo ir globoja šeimą *motinystę, tėvystę ir vaikystę*) ir 5 dalies nuostatomis (*sutuoktinių teisės šeimoje yra lygios*), *nepateikdamas jokių kitų konstitucinių argumentų*, suformuluoja teiginį: „Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad konstitucinė šeimos samprata negali būti kildinama tik iš santuokos instituto, įtvirtinto Konstitucijos 38 straipsnio 3 dalies nuostatose“. (Beje, nėra aišku, kodėl pažymima, kad „nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste“ Konstitucinio Teismo dėstoma konstitucinė šeimos samprata yra tokia, kokia pateikiama šiame nutarime, ar tai reiškia, kad kitose bylose bus formuojama kitokia konstitucinė šeimos samprata?)

3. Viena vertus, Konstitucinis Teismas pažymi, jog „tai, kad santuokos ir šeimos institutai yra įtvirtinti tame pačiame Konstitucijos 38 straipsnyje, rodo neatsiejama ir neginčijama santuokos ir šeimos ryšį“, t. y. Konstitucinis Teismas pripažįsta neatsiejamą ir neginčijamą santuokos ir šeimos ryšį, taip pat jis kartu teigia, kad toks šeimos modelis neabejotinai turi išskirtinę vertę visuomenės gyvenime, užtikrina Tautos ir valstybės gyvybingumą bei istorinį išlikimą.

Kita vertus, Konstitucinis Teismas, tame pačiame punkte (žr. motyvuojamosios dalies II skyriaus 15.1 punktą) paminėdamas Konstituciją ir konkrečiai nuroydamas tik vieną Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalį (minėjau, kad Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas“), formuluoja tokią šeimos sampratą: „<...> konstitucinė šeimos samprata grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociniu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimos sampratai esminės reikšmės neturi.“

Konstitucinis Teismas nepaaikškina, iš kokių konkrečių Konstitucijos normų ir principų kyla *inter alia* emocinio prierašumo ir pan. elementų, kaip šeimą apibūdinančių požymių, būtinumas, neatskleidžia nuo kurio momento ir kas deklaruoja, kad priimtoms tam tikros teisės ir pareigos, kad tokį darinį jau būtų galima vadinti šeima.

Konstitucinis Teismas nepaaikškina, ką reiškia esminė ir neesminė santuokos reikšmė šeimos sampratai ir kodėl santuoka yra būtent tik neesminė šeimos santykių išraiškos forma. Pažymėtina, kad aiškinamame Konstitucijos 38 straipsnyje santuokai ir sutuoktiniams yra skirtos net keturios, šeimai - trys nuostatos.

5. Kartu negalėčiau sutikti su tuo, kad Konstitucinio Teismo nutarime nurodyti šeimos *santykių dalyvių* (kaip antai santuokos neįregistravusių bendrai gyvenančių vyro ir moters, jų vaikų (įvaikių), vieno iš tėvų, auginančio vaiką (įvaiki), ir kt.)" atitinkami ryšiai yra konstitucinio vaikystės instituto pagrindas. Kaip minėjau, Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje yra nurodyti keturi savarankiški institutai ir yra ginama visų vaikų vaikystė, ne tik tų, kurių tėvai yra susieti Konstitucinio Teismo nutarime nurodytais ryšiais.

6. Mano nuomone, akivaizdu, kad Konstitucija nedraudžia egzistuoti ir kitoms šeimos formoms, tačiau joje apie šias formas nekalbama; taip pat akivaizdu, kad būtent pirmiausia Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje, o ne Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalyje, iš kurios Konstitucinis Teismas kildino pareigą saugoti šeimą, yra įtvirtinta visavertė visų vaikų, tiek augančių šeimoje, tiek neturinčių šeimų, valstybės globa ir apsauga.

Taigi vaikų apsauga pagal Konstituciją nėra siejama tik su šeima.

7. Tuo tarpu šeimą Konstitucija saugo tokia, kokia kyla iš santuokos - *laisvo* vyro ir moters sutarimo. Apie kitas šeimos formas Konstitucijoje nekalbama, t. y. vien dėl to, kad Konstitucija nedraudžia egzistuoti ir kitoms šeimos formoms, apie kurias joje nekalbama, tiems asmenims, kurie turi teisę tuoktis, tačiau nusprendė šia teise nepasinaudoti, negali būti suteikta tokia pat (lygiavertė) apsauga, kokia numatyta Konstitucijoje iš santuokos kylančiai šeimai. Lygiavertę apsaugą Konstitucija akivaizdžiai suteikia visiems vaikams.

Reikia pažymėti, kad būtent tokios pozicijos pastaruoju metu laikėsi Vengrijos Konstitucinis Teismas, Prancūzijos Respublikos Konstitucinė Taryba, Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas: Vengrijos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs: „Platus sutuoktiniams suteiktų teisių ir pareigų spektras neturėtų būti prieinamas tiems asmenims, kurie turi teisę tuoktis, tačiau nusprendė šia teise nepasinaudoti. Siekiant išsaugoti konstitucinę santuokos apsaugą, partneriai, kurie sąmoningai nepasirenka santuokos, neturėtų naudotis to paties lygmens apsauga kaip santuokos atveju. Konstitucijos 15 straipsnyje nustatyta valstybės pareiga saugoti santuokos ir šeimos institucijas neapima pareigos saugoti ne santuoka grindžiamos partnerystės formų" (Vengrijos Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 15 d. nutarimas Nr. 154/2008).

Prancūzijos Respublikos Konstitucinė Taryba 2011 m. liepos 29 d. nutarime konstatavo, kad santuokos tikslas yra ne tik užtikrinti asmenines, materialines ir tėvų pareigas, bet ir saugoti šeimą. Šiame nutarime Konstitucinė Taryba išaiškino, kad sutuoktinių, asmenų, sudariusių partnerystės sutartį, ir sugyventinių statusas yra skirtingas, ir konstatavo, kad teisinis reguliavimas, pagal kurį kompensacinė

pensija skiriama tik mirusio asmens sutuoktiniui ir nėra skiriama nei sugyventiniui, nei partneriui, neprieštarauja Konstitucijai (Konstitucinės Tarybos 2011 m. liepos 29 d. nutarimas Nr. 2011-155).

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad pagal Pagrindinio Įstatymo 6 straipsnio 1 dalį santuokai suteikiama ypatinga valstybės apsauga, valstybė turi pareigą saugoti ir remti santuoką. Pagal šį konstitucinį įpareigojimą įstatymų leidėjas *turi teikti pirmenybę* santuokai, o ne kitoms gyvenimo kartu formoms, kaip antai vyro ir moters civilinei partnerystei (Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo 2007 m. rugsėjo 20 d. nutarimas Nr. 855/06).

8. Iš dalies nesutinku su Konstitucinio Teismo **2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“** išdėstyta Konstitucinio Teismo teisėjų daugumos nuomone, kad „Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimas Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ (Žin., 2008, Nr. 69-2624) <...> tiek, kiek juo patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos 5.8 punkte yra nustatyta, kad Seimas ir Vyriausybė, rengdami teisės aktus šeimos politikos srityje, atsižvelgia ir derina juos su šios koncepcijos nuostatomis, prieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui“. Mano nuomone, Konstitucinio Teismo aiškinimas nėra pakankamai pagrįstas dėl šių priežasčių.

8.1. Konstitucinis Teismas prieštaravimą Konstitucijai grindė *inter alia* tuo, kad „Seimas, Koncepcijos 5.8 punkte nustatęs įpareigojimą rengiant teisės aktus šeimos politikos srityje atsižvelgti į Koncepcijoje įtvirtintą nuostatą ir su jomis derinti būsimų teisės aktų nuostatą, nustatė ir tai, kad Vyriausybę rengiant teisės aktus, susijusius su šeimos santykių reglamentavimu, ir Seimą *svarstant ir priimant įstatymus* ir kitus teisės aktus, skirtus šeimos santykiams reglamentuoti, atitinkamai saisto Koncepcijos nuostatos, *inter alia* jos 1.6 punkte įtvirtintos šeimos sąvokos“. Toks aiškinimas, mano nuomone, nepakankamai pagrįstas, nes Koncepcijos 5.8 punkte nėra nurodymo Seimui *svarstant ir priimant įstatymus* ir kitus teisės aktus, skirtus šeimos santykiams reglamentuoti, atitinkamai būti susaistytam Koncepcijos nuostatų. Koncepcijos 5.8 punkte yra nustatyta, kad „Seimas ir Vyriausybė, *rengdami* teisės aktus šeimos politikos srityje, atsižvelgia ir derina juos su šios koncepcijos nuostatomis“, t. y. į Koncepcijos nuostatą jie turi atsižvelgti *rengdami*, o ne *svarstydami ir priimdami*.

Teisės aktų projektus rengia Seimo nariai. Konstitucijoje yra įtvirtintas Seimo nario laisvo mandato principas, todėl svarstant ir priimant teisės aktų projektus Seimo narys veikia laisvai, išskyrus atvejį (-us), kai reikia patvirtinti objektyvaus pobūdžio faktą.

Tai, kad Seimo nariai naudojosi šia teise, patvirtina ir faktinė situacija, nes iš bylos medžiagos matyti, kad nuo 2008 m. birželio 3 d., kai buvo priimta ginčijama Koncepcija, Seimas nepriėmė nė vieno teisės akto, kuriame šeima būtų apibrėžta būtent tik taip, kaip apibrėžta Koncepcijoje.

8.2. Koncepcija yra kaip programinis dokumentas (kaip, pavyzdžiui, Seimo nutarimas, kuriuo patvirtinta Individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcija, kurioje numatyti *inter alia* ir konkretūs pavedimai Vyriausybei ir Seimui), saistantis valdančiąją daugumą (ir neįpareigojantis atskirų Seimo narių, Respublikos Prezidento), ji yra Vyriausybės programos, kuriai Seimas pritarė 2008 m.

gruodžio 9 d. nutarimu Nr. XI-52 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, XX skyriaus „Parama šeimai. Naujos tendencijos ir kryptys“ tęsinys.

8.3. Ginčijamoje koncepcijoje, priešingai nei nurodyta Konstitucinio Teismo nutarime, nenustatyta, kad galima *tik* tokia šeima, kokia yra apibrėžiama koncepcijoje, - koncepcijos 1.5.2 punkte numatyta: „Koncepcijoje laikomasi nuostatos, kad gindama motinystę, tėvystę ir vaikystę valstybė globoja visus artimus giminystės ryšių, ugdymo, tarpusavio pagalbos ir bendro ūkio siejamus asmenis. Našlaičių, vienišų motinų (tėvų) ir jų sugyventinių vaikų globą reglamentuoja *kiti teisės aktai*.“ Panaši nuostata įtvirtinta ir minėtos Seimo 2008 m. gruodžio 9 d. nutarimu pritartos Vyriausybės programos 690 punkte: „<...> įgyvendinant Valstybinę šeimos politikos koncepciją, bus užtikrinami gyvenančių ne santuokoje teisėti interesai.“

Parašas